

SAĞLIK HİZMETLERİ YÖNETİMİ EĞİTİMİNDE MUHASEBE VE FİNANSMANDERSLERİNİN ÖNEMİ

Yıldız AYANOĞLU*

Hüseyin ABUHANOĞLU**

Abdulkadir TEKE***

Öz:

Sağlık hizmetlerinin sunumunda yaşanan bilgi ve teknolojik gelişmeler, hastaların beklentilerinin yükselmesi, ulusal mevzuatlardaki ve sağlık politikalarındaki değişimler, sağlık yöneticilerini karar aşamasında baskı altına almaktadır. Tüm bu gelişmeler neticesinde uygulamaya koyulan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile sağlık yöneticilerinin üzerindeki bu baskının en çok finansal kararlar üzerinde yoğunlaşması kaçınılmaz hale gelecektir. Doğru finansal kararlar verebilmesi için sağlık yöneticilerinin en az bir işletmeci kadar muhasebe ve finans bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bu araştırma ile sağlık yöneticisi yetiştiren lisans düzeyindeki üniversite bölümlerinin, müfredatlarında yer alan muhasebe ve finansman dersleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Muhasebe ve finansman derslerinin lisans eğitiminde farklı sınıflarda ve farklı isimlerde okutulduğu, bölümlerin tüm dersleri içerisinde ortalama %9,5'lik paya sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:Sağlık Yönetimi, Muhasebe, Finansman, Eğitim

THE IMPORTANCE OF ACCOUNTING AND FINANCE CLASSES IN HEALTH SERVICES MANAGEMENT EDUCATION

Abstract:

Technological developments and growing information on health services, increasing expectations of the patients, changes in national legislation and health politics put health managers under pressure during decision making. With the Health Transformation Program enforced as a result of all these developments, it will be unavoidable that pressure on the shoulders of health managers will be mostly focused on financial decisions. The health managers need to have knowledge on accounting and finance at least as much as a business administrator in order to give right decisions. With this research, we aimed to determine the status of accounting and finance courses within the curricula of university departments at undergraduate level teaching health managers. We observed that among the undergraduate studies, accounting and finance courses are given in different classes under different titles, and the departments allocate mean average 9,5% of their curricula to accounting and finance classes.

Keywords: Health Management, Accounting, Finance, Education

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ayanoglu@gazi.edu.tr

** Uzm., Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Hizmetleri Yönetimi Bilim Dalı Başkanlığı, habuhanoglu@gata.edu.tr

*** Doç.Dr., Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Hizmetleri Yönetimi Bilim Dalı Başkanlığı, ateke@gata.edu.tr

GİRİŞ

Ülkemizde sağlık hizmetlerinin sunumu, gerek sosyal politikaların gelişimi gerekse sağlık alanındaki gelişmeler nedeni ile Cumhuriyetin başlarından bugünlere kadar sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Bu gelişim 1980'li yılların başlarına kadar genel itibari ile sağlık hizmetinin iyileştirilmesi, sağlık alt yapısının ve örgütlenmesinin düzenlenmesi ve yaygınlaştırılması alanında, 1980 ile 2000 yılları arasında Dünya Bankası gibi kuruluşların da desteği ile sağlığın sunumundan finansmanına kadar her alanda sağlıkta dönüşüm projeleri yapılmaya başlanmıştır. 2003 yılından itibaren ise fiilen uygulamaya koyulan sağlıkta dönüşüm programı ile hasta memnuniyeti tabanlı kaliteli bir sağlık hizmetinin maliyet açısından en uygun şekilde verilebilmesinin yolları aranmaya başlanmıştır.

Toplumlara çeşitli sağlık hizmetleri sunan hastaneler, sağlık sisteminin en önemli kuruluşlarıdır. Tıp bilimi ve teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak hastaneler hızla değişmiş, önemleri gittikçe artmış ve sağlık harcamalarının önemli bir bölümünü tüketen sosyoekonomik kuruluşlar haline gelmişlerdir. Bu gelişim, hastane yönetimin önemini arttırmıştır(Ağırbaş, 2012:104).

Ekonomideki en önemli aktörlerden biri olan işletmelerin, faaliyetleri ve faaliyet sonuçlarına ilişkin bilgilerin, işletme ve işletme ile ilişkisi olan kesimlere tam ve doğru olarak sunulması, ekonominin sürekliliği ve bireylerin refahının korunması bakımından büyük önem taşır. Bu anlamda, ekonomideki bilgi akışı diğer araçların yanı sıra, önemli ölçüde muhasebe bilgilerine dayalıdır. Muhasebe bilgileri, işletmelerde muhasebe bilgi sisteminde üretilir ve ilgili tarafların kullanımına sunulur. Muhasebe bilgi sisteminde, genel olarak, işletmenin sahip olduğu ekonomik varlıkların nasıl kullanıldığı ve bunların nasıl finanse edildiğine ilişkin bilgiler üretilir ve ilgili taraflara sunulur. Bu açıdan bakıldığında; muhasebenin temel amacı, herhangi bir işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçlarını gösteren raporlar ve bilgilerin sağlanması ile bu bilgi ve verilerin analizi ve yorumlanması olarak ifade edilebilir (Çelik, 2003:1).

DÜLKEMİZDE SAĞLIK HİZMETLERİ VE SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI

Sağlık Bakanlığı, 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışının hemen ardından kurulmuştur. 1920-1923 döneminde, İstiklal Savaşı yaralarının kapatılması için büyük çabalar sarf etmenin yanı sıra, mevzuat geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk Sağlık Bakanı olan Dr. Refik Saydam döneminde (1923-1937), sağlık sektörüyle ilgili temel kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlarla Sağlık Bakanlığının; ülkede sağlık programlarının planlanması, örgütlenmesi ve uygulanmasındaki yetki, görev ve işlevi net bir şekilde

belirlenmiştir. 1938-1960 periyodunda, nüfusa esaslı entegre sağlık hizmetleri sunan sağlık merkezlerinin sayısı artırılmış ve hastanelerin yönetimi yerel yönetimlerden Sağlık Bakanlığına devredilmiştir. Bu dönemde ayrıca, sivil toplum örgütleri ve bazı tıp mesleklerinin hukuki altyapıları oluşturulmuştur. 1961-1980 dönemi, 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleşmesi Kanunu'nun (1961) hayata geçirildiği bir süreçtir. Bu süreçte sağlık hizmetlerinin yaygın, sürekli, entegre ve halkın ihtiyaçları doğrultusunda sunulması amaçlanmıştır. 1963 yılında, ilk beş yıllık kalkınma planında sağlığa da yer verilmiş ve sektöre ilişkin hedefler; koruyucu sağlık hizmetlerini geliştirmek, yaygınlaştırmak ve SB aracılığıyla sunmak, sağlık personelinin dengeli bir şekilde dağılımını sağlamak, döner sermaye sistemini devlet hastanelerine uygulamak, yerli ilaç endüstrisini güçlendirmek ve özel hastanelerin kurulmasını desteklemek olarak belirlenmiştir (Sülkü, 2011:3).

Seksenli yıllar, 1961'de başlayan sosyalleştirme politikalarının genişletilmesi gayretlerine şahit olmuştur. Sağlıkta finans yönetiminin öneminin artmasıyla genel sağlık sigortası 1987 yılında tekrar gündeme gelmiş, ancak bu husustaki hukuksal düzenlemeler gerçekleştirilememiştir. Aynı yıl Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu çıkarılmıştır. Ancak, bu kanunun hayata geçirilmesini sağlayacak düzenlemeler günümüze kadar hazırlanamamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2003:11). 2003 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde yürütülen birçok proje ve sağlıkta hasta memnuniyeti tabanlı, kaliteli ve maliyetleri kontrol edilebilen sağlık sunumu hedefleri birleştirilerek "sağlıkta dönüşüm" programı uygulamaya başlanılmıştır.

Programın temel hedefi, halkın sağlık düzeyini yükseltecek, maliyetleri düşürecek ve ihtiyaçları ölçüsünde sağlık hizmetlerine ulaşan insanların, güçleri oranında sağlık finansmanına katkı yapacakları bir sistemi oluşturmaktır. Programın temel ilkeleri ise insan merkezilik, sürdürülebilirlik, sürekli kalite gelişimi, katılımcılık, uzlaşmacılık ve gönüllülüktür (Elbek, 2009:35).

II) SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM PROGRAMI SONRASINDA SAĞLIK HİZMETLERİ YÖNETİMİNDE MUHASEBE VE FİNANSMANIN ÖNEMİ

Muhasebenin dönemler itibarıyla gelişimine bakıldığında gelişim noktalarının hem Cumhuriyet öncesi dönemde hem de Cumhuriyet sonrası dönemde hukuki düzenlemelere bağlı olduğu görülmektedir (Atabay, 2011:7). Ülkemizde sosyal devlet anlayışının doğal sonucu olarak hastane işletmelerinde sunulan hizmetlerin ücretlendirilmesi maliyetlere göre değil, bakanlıkça belirlenen tarifelere göre yapılmaktadır. Hastane işletmeleri tarafından sunulan hizmetlerin hastaneler tarafından ücretlerinin belirlenmemesi hastane yöneticilerini maliyetleri kontrol altına almaya

yönlendirmiştir. Hastane işletmelerinde on binlerle ifade edilen farklı kalem malzemenin kullanılıyor olması maliyetlerin kontrol edilmesinin ne kadar zor olduğunu ifade etmek açısından önemlidir(Kısakürek, 2010:229).

Genel olarak sağlık sektörü için müşteri tabanı her geçen gün artmaktadır (Bukh, 2011:8). Artan bu portföy içerisindeki çoğu insan günlük hayat içerisindeki sağlık sektörü ile ilgili terimlere ve olgulara aşina olmakla birlikte sektörün verimliliği ve karlılığı gibi olguları çoğunlukla düşünmez (Dimitros, 2010:107). Hastane içerisindeki gelir döngüsünün iyi bir şekilde yönetilebilmesi için hastanelerin finansal performanslarının artırılması önemli bir rol oynar (Rauscher, 2012:325). Bu artan portföye hizmet veren hastaneler ise faaliyet sonuçlarını tanımlayabilmeleri ve sonuçlarını hedefleriyle karşılaştırarak performans ölçümü yapabilmeleri için güvenilir, gerçek ve zamanında bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar (Dereköy, 2013:140). Ekonomik ve finansal veri sürdürülebilirlik, verimlilik ve finansal performans için son derece önemlidir (Dimitros, 2010:111).

Sağlık yöneticisi, sağlık hizmetlerinin amaçlara uygun olarak, başka insanlarla ve onlar yoluyla sunulmasını ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlayan bir organizatördür (Şener, 2010:3).

Hem hukuksal, hem de çevresel baskı faktörlerinin altındaki sağlık kurumlarının etkili bir şekilde yönetilebilmesi için sağlık yöneticilerinin karar verme aşamasında kendilerine sunulan bilgileri doğru yorumlamaları ve doğru karar vermeleri gerekmektedir. Günümüz sağlık dünyasında, sağlık yöneticisinin kritik kararlarından en büyüğünü finansal kararları oluşturacaktır. Finansal kararların doğru verilebilmesi bilimsel esaslar çerçevesinde muhasebe bilgileri ile yapılacak finansal analizler aracılığıyla mümkün olacaktır.

İşletme bilgi sistemleri içerisinde en eski ve geniş kapsamlı bilgi sistemi Muhasebe Bilgi Sistemidir. Bu sistemde üretilen muhasebe bilgileri, çok sayıdaki işletme içi ve dışı bilgi kullanıcıları tarafından kullanılmaktadır. Üretilen bilgilerin kalite düzeyleri, kullanıcılarının verecekleri kararları da doğrudan etkileyebilmektedir. Muhasebe bilgisi kullanıcılarının kararlarındaki etkinliğin artırılabilmesi için, muhasebe bilgilerinin, kalite standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir (Acar, 2011:11). Sağlık teşkillerinde operatif veya stratejik pozisyonlarda görev alacak sağlık yöneticileri için muhasebe bilgisinin güvenli olarak üretilmesi ve doğru olarak yorumlanabilmesi oldukça önem arz etmektedir.

Tüm bu çerçevede sağlık yöneticisinin muhasebe ve finans konularında tam donanımlı olabilmesi için kapsamlı bir lisans ve lisansüstü eğitiminin gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

III) SAĞLIK HİZMETLERİ YÖNETİMİ ve MUHASEBE-FİNANSMAN EĞİTİMLERİ

Ülkemizde, sağlık hizmetleri yöneticilerinin yetiştirildiği ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarının, muhasebe ve finansman derslerinin durumlarını ortaya koymaya yönelik olarak sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatür taramasında karşılaşılan çalışmalardan kısaca şu şekilde bahsedilebilir.Şener tarafından 2004 yılında sağlık yönetimi bölümünün genel durumunun incelendiği tanımlayıcı bir çalışma yapılmıştır(Şener, 2004).Çimen tarafından 2010 yılında yapılan bir çalışmada sağlık hizmetleri yönetimi eğitiminin önemi ve tarihçesi üzerinde durulmuştur (Çimen, 2010). Şener ve arkadaşları tarafından 2010 yılında yapılan araştırmada, sağlık hizmetleri yönetimi eğitimi önceki çalışmalara göre daha detaylı olarak ele alınmış, öğrenci sayıları, öğretim üye sayıları, eğitim nitelikleri incelenmeye çalışılmıştır (Şener, 2010). T.C. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2010 yılında yayımlanan Türkiye’de Sağlık Eğitimi ve İnsanGücü Durum Raporunda ise çok yüzeysel olarak sağlık yönetimi konusuna değinilmiş, sadece yetiştirilen personel sayıları verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2010).Zaif ve Ayanoğlu,Yardımcıoğlu ile Karasioğlu’nun yaptıkları çalışmalarda; muhasebe eğitiminin önemi, müfredatlarının, ders programlarının, öğretim üyelerinin öğrenci/öğrenme odaklı eğitimin gerekliliği, çeşitli disiplinler içerisinde verilen muhasebe derslerinin yeterli seviyede verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Zaif, 2007, Yardımcıoğlu, 2007, Karasioğlu, 2011)Ayrıca;benzer şekilde, Atabay tarafından 2011 yılında muhasebe derslerinin hukuk fakülteleri içerisindeki önemi ve yeri hakkında bir araştırma yürütülmüştür (Atabay, 2011).

Sağlık hizmetleri yönetimi konusunda Amerika Birleşik Devletlerinde birçok üniversitede önlisans, lisans ve lisansüstü eğitimler verildiği görülmektedir. Bu eğitimlerin kamu yararına sunulabilmesi ve kalitesinin artırılabilmesi, ölçülebilir kriterlerin ortaya koyulabilmesi, eğitim programlarının geliştirilmesinde danışmanlık yapılması, belirlenen kriterleri sağlayan eğitim programlarının akredite edilmesi ve ilgililer tarafından bu bilgilerin kolayca kullanılabilir hale getirilebilmesi için Commission on Accreditation of Health Care Management Education (CAHME) gibi kurum ve kuruluşlar mevcuttur (CAHME, 2013).

IV) ARAŞTIRMA

A) Araştırmanın Amacı:

Dünyada sağlık sektörü hızlı büyüyen sektörler arasında yer alırken, sağlık yöneticileri de maliyetleri sınırlama, mevcut kaynakları daha etkin kullanma ve bunları gerçekleştirirken de hizmet kalitesinden ödün vermeme gibi baskıları yönetmek durumunda kalmaktadır. Günümüzün ekonomik, teknolojik ve

sosyal koşulları hem kamudaki hem de özel sektördeki sağlık yöneticilerini de bu trende zorlamakta, hizmet sektörü ya da kar amacı olmama gibi yaklaşımlardan uzaklaştırmakta, dolayısıyla da yöneticileri mali bilgileri daha etkin kullanmaya zorlamaktadır(Özgülbaş ve Tarcan, 2013:3).

Mali bilgilerin doğru okunması ve yorumlanması, yöneticilerin muhasebe ve finansman bilgilerinin yeterli olmasına bağlıdır. Dolayısıyla lisans eğitimi esnasında gerekli olan muhasebe ve finansman dersinin alınmış olması, sağlık kurumları yöneticileri için de önkoşullar arasında sayılabilir.

Yukarıdaki düşünceden hareketle bu araştırmanın amacı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda sağlık yönetimi eğitim kalitesinin geliştirilerek kamu yararına hizmet verilebilmesi için;

- Sağlık Hizmetleri Yönetimi alanında verilen muhasebe ve finansman derslerinin durumunu ortaya koymak,

- Mevcut ya da yeni açılacak olan programların, bu alanda eğitim veren tüm üniversitelerde standart bir şekilde eğitim verilebilmesi amacıyla önerilerde bulunmaktır.

B) Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi:

Çalışmanın evrenini Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde, ÖSYM'e kapsamında bulunan lisans seviyesinde eğitim veren devlet ve vakıf üniversiteleri oluşturmaktadır. Üniversitelerdeki 2000-2012 yılları arasındaki gelişmeler 2000, 2006, 2009 ve 2012 yılları baz alınarak incelenmiştir. Tanımlayıcı araştırma olarak yapılan bu çalışmada kullanılan verilere Yüksek Öğretim Kurulu (ÖSYM, 2012) ve sağlık hizmetleri yönetimi ile ilgili eğitim veren üniversitelerin resmi sitelerinden ulaşılmıştır. Ayrıca incelenen yıllara ait; OSYM tarafından yayımlanan, üniversitelerin taban ve tavan puanlarını gösteren kılavuzlardan yararlanılmıştır. Üniversiteler bünyesinde Sağlık Hizmetleri Yönetimi konusunda eğitim veren bölümlerin müfredatları sadece muhasebe ve finansman dersleri dikkate alınarak incelenmiştir.

C) Bulgular:

Araştırmanın yapıldığı 2000 yılı itibari ile 81, 2006 yılı itibariyle 100, 2009 yılı itibariyle 144 ve 2012 yılı itibariyle 168 devlet ve vakıf üniversitesi incelemeye alınmıştır. İncelenen üniversitelerden 2000 yılında 3, 2006 yılında 2, 2009 yılında 11 ve 2012 yılında 25 üniversitenin; "sağlık idaresi, sağlık yönetimi, sağlık kurumları işletmeciliği, sağlık kurumları yöneticiliği" gibi farklı isimler altında lisans eğitimi vermek amacıyla öğrenci aldığı tespit edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı yıl itibari ile öğrenci almış üniversitelerin ders programları incelenmiştir. Bölümlerin farklı isimlerde olması nedeni ile farklı isimlerde bulunan bölümler için araştırma kapsamında Sağlık Hizmetleri

Yönetimi ismi kullanılmıştır. Sağlık Hizmetleri Yönetimi alanında lisans eğitimi veren üniversiteler ve bölümleri Tablo:1’de gösterilmiştir.

Tablo:1
Sağlık Hizmetleri Yönetimi Alanında Lisans Eğitimi Veren
Üniversiteler ve Bölümleri

S. No	Üniversite Adı	Bölüm Adı	Bağlı Olduğu Birim	İncelenen Yıllar			
				2000	2006	2009	2012
1	Hacettepe	Sağlık İdaresi	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	X	X	X	X
2	Acıbadem	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi			X	X
3	Kocatepe	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Yüksek Okulu			X	X
4	Aksaray	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Yüksek Okulu			X	X
5	Ankara	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Bilimleri Fakültesi	X		X	X
6	Başkent	Sağlık Kurumları İşletmeciliği	Sağlık Bilimleri Fakültesi	X	X	X	X
7	Cumhuriyet	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi			X	X
8	Dicle	Sağlık Yönetimi	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi				X
9	Osmangazi	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Yüksek Okulu			X	X
10	Gümüşhane	Sağlık Yönetimi	Sağlık Yüksek Okulu				X
11	İstanbul Arel	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Yüksek Okulu				X
12	İstanbul Bilim	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Yüksek Okulu				X
13	Medipol	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
14	İstanbul	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
15	Kırıkkale	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi			X	X
16	Marmara	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi			X	X
17	Muş Alpaslan	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Yüksek Okulu				X
18	Okan	Sağlık Yönetimi	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi				X
19	Selçuk	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi			X	X
20	Süleyman Demirel	Sağlık Yönetimi	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi				X
21	Üsküdar	Sağlık Kurumları İşletmeciliği	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
22	Yeni Yüzyıl	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
23	Doğu Akdeniz	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
24	Lefke Avrupa	Sağlık Yönetimi	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X
25	Yakın Doğu	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	Sağlık Bilimleri Fakültesi				X

Kaynak: ÖSYM 2000, 2006, 2009, 2012 Yılı Üniversiteler Taban Tavan Puanları Kılavuzları (<http://www.osym.gov.tr/belge/1-12669/gecmis-yillara-ait-kilavuzlar.html>)

Türkiye’de sağlık hizmetleri alanında yönetici gereksiniminin karşılanmasına yönelik olarak ilk yüksek öğretim kurumu 1963 yılında Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) tarafından kurulan “Sağlık İdaresi Yüksek Okulu” dur. 1982 yılına kadar 500 kadar öğrenci mezun eden bu okul, 1975 yılında kurulan ve bu tarihe kadar 58 mezun veren Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Yüksek Okulu ile birleşerek halen günümüzde de eğitimine devam etmektedir (Şahin, 2012).2006 yılından sonra sağlık hizmetleri yönetimi alanında birçok bölümün açılmasının nedeni, Sağlıkta Dönüşüm programı sonucunda ihtiyaç duyulacak profesyonel sağlık yöneticilerinin yetiştirilmesi isteğine bağlanabilir.

Tablo:1 incelendiğinde, sağlık hizmetleri yöneticiliği konusunda eğitim veren bölümlerin “sağlık idaresi, sağlık yönetimi, sağlık kurumları yönetimi, sağlık kurumları işletmeciliği” gibi değişik isimler aldığı ve İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yüksek Okulu, Sağlık Bilimleri Yüksek Okulu gibi değişik organizasyon yapıları içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum, bölümlerin yeni kurulması nedeni ile organizasyonlarının tam olarak netleşmemesinin ve ülkemizdeki üniversitelerin (ve dolayısıyla bölümlerin) arasında bir koordinasyon eksikliğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İncelenen sağlık hizmetleri yönetimi bölümlerinin 2012-2013 yılları itibarı ile resmi internet sitelerinden ulaşılan ders programları değerlendirilmiştir (Kaynak: ilgili üniversitelerin resmi internet siteleri). Bu kapsamda inceleme yapılan dönemde, üç üniversitenin resmi internet sitelerinden ders programlarına ulaşamamıştır. Ders programlarına ulaşılan üniversiteler değerlendirildiğinde bölümlerin; genel muhasebe(finansal muhasebe), sağlık kurumları finansal yönetimi, sağlık kurumları maliyet muhasebesi, sağlık kurumları yönetim muhasebesi, sağlık kurumları finansal performans değerlendirmesi, envanter ve bilanço, finansal tablo analizi, sağlık işletmeleri yeni finansman teknikleri, işletme finansmanına giriş ve finansın temelleri gibi farklı muhasebe finansman dersleri planladıkları görülmektedir. Muhasebe ve Finansman derslerinin verildiği sınıflar ile zorunlu ve seçmeli ders olma durumları Tablo:2’de sunulmuştur.

Tablo:2
Muhasebe ve Finansman Dersleri

Sıra No.	Dersler	Genel (Finansal) Muhasebe		Sağlık Kurumları Finansal Yönetimi		Sağlık Kurumları Maliyet Muh.		Finan.Tablo Analizi, Env.Bil., Yönm.Muh.			Yeni Fin.Tekn., Fin.Perform. Değer.		
		1. Sınıf	2. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf
1	Hacettepe	Z			Z		Z						
2	Acıbadem	Z			Z	Z		Z					S
3	Kocatepe	Z		Z		Z							Z
4	Aksaray	Z			Z		Z						
5	Ankara	Z			Z	Z							
6	Başkent		Z		Z		Z			S		S	S
7	Cumhuriyet	Z			Z	Z			S				
8	Dicle	Z			S		Z	S					
9	Osmangazi		Z		Z		Z		S			S	
10	Gümüşhane	Z			Z	Z				S			
11	Arel	Z		Z		Z					Z		
12	Bilim	Z	Z				Z						
13	Medipol	Z			Z	Z					Z	S	
14	İstanbul	Z	Z					Z					
15	Kırıkkale	Z			Z		Z						
16	Marmara	Z			Z	Z							
17	Okan		S		S		S	S					
18	Selçuk	Z			Z		Z						
19	Üsküdar	Z			Z	Z							
20	Yeni Yüzyıl	Z	Z				Z						
21	Lefke Avrupa	Z			Z	Z							
22	Yakın Doğu	Z			Z		Z						
23	Muş Alpaslan	Z	Z		Z		Z						
24	Süleyman Demirel	Z			Z		Z						
25	Doğu Akdeniz		Z		Z		Z						

Z: Zorunlu, S: Seçmeli

Kaynak:İlgili Üniversitelerin Resmi İnternet Siteleri

Tablo:2incelendiğinde, muhasebe ve finansman derslerinin çeşitleri ve verildiği sınıflar açısından üniversiteler arasında farklılıklar görülmektedir.

Genel olarak;

- Genel (Finansal) Muhasebe dersinin; incelemeye dahil edilen üniversiteler tarafından,%68'i birinci sınıfta, %16'sı ikinci sınıfta, % 16'sı hem birinci hem ikinci sınıftaverildiği göze çarpmaktadır. Aynı ders % 96 oranında zorunlu ders olarak okutulmaktadır.

- Sağlık Kurumlarında Finansal Yönetim dersi üniversitelerin %88'i tarafından eğitim programına dahil edilmiş, programa dahil eden üniversitelerin %90'ı tarafından 3'üncü sınıf ders programına alınmış ve zorunlu ders olarak verilmektedir.
- Sağlık Kurumlarında Maliyet Muhasebesi dersinin, incelemeye alınan üniversitelerin %96'sı tarafından eğitim müfredatına dahil edildiği, dahil eden üniversitelerin %42'sinde 2.sınıfta, %58'inde 3.sınıfta, %92'sinde de zorunlu ders olarak okutulduğu tespit edilmiştir.
- Finansal tablolar analizi, yönetim muhasebesi gibi muhasebe dersleri incelenen üniversitelerin %32'sinin ders programlarında genellikle seçmeli ders olarak yer almaktadır.
- Finansal performans değerlendirme, yeni finansal araçlar gibi finansman dersleri incelenen üniversitelerin %24'ünde, birinci sınıftan sonraki eğitim yıllarında zorunlu veya seçmeli ders olarak okutulmaktadır.
- Öğrenciler, eğitim süresince ortalama 3,7 değişik muhasebe ve finansman dersi görmektedir ve bunların 3'ü genellikle zorunlu derstir. Seçmeli derslerle birlikte Başkent Üniversitesi, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Bölümündeki öğrencilerine, eğitim süresinde 6 muhasebe finansman dersi alma imkânı sağlarken, Acıbadem ve Osmangazi üniversiteleri, 5 ders ile listede ikinci sırayı almaktadır.

Özetle, incelenen ders programlarında ortalama 3 farklı dersin (ki bunlar Genel Muhasebe, Maliyet Muhasebesi ve İşletme Finansmanı dersleridir) zorunlu ve 1 dersin seçmeli olduğu ortaya çıkmaktadır. Sağlık yönetimi ile ilgili programların içerisinde Okan Üniversitesinde tüm muhasebe ve finansman derslerinin seçmeli olduğu da dikkat çekmektedir. Diğer taraftan 2 zorunlu ders ile ortalama zorunlu ders sayısının altında Dicle, Metropol ve İstanbul Üniversitelerinin kaldığını görmekteyiz. Diğer taraftan Genel (Finansal) Muhasebe ile Finansal Yönetim derslerinin genelde 2'şer dönem okutulduğu, yani eğitim programı içerisinde 2'şer sayıldığı göz önüne alındığında aslında 4-5 döneme yayılan 3 farklı zorunlu dersten söz etmiş olmaktadır.

Sağlık Hizmetleri Yönetimi bölümlerinin muhasebe ve finansman alanında verdikleri derslerin ağırlıklarının tespit edilebilmesi amacıyla derslerin ulusal kredileri incelenmiştir. Araştırmanın yapıldığı 2012-2013 eğitim yılında incelenen 25 bölümden 3'ünün ders programlarına resmi internet sitelerinden ulaşılamadığından, değerlendirme dışı bırakılmıştır. Söz konusu derslerin ulusal kredilere ilişkin bilgileri Tablo:3'de sunulmuştur.

Tablo:3
Muhasebe ve Finansman Derslerinin Ağırlıkları

Sıra No	Üniversite Adı	DERSLER										Muhasebe ve Finans. Dersleri Toplam		Zor. Muh. Fin. Ders. Topl. Kredi	Eğitim Programının Toplam
		Genel Muhas. Finansal Muhas.		Sağlık Kurum. Finansal Yönetimi		Sağlık Kurum. Maliyet Muhas.		Fin.Tabl. Analizi, Env.Bil., Yön.Muh.		Yeni Fin.Tekn., Fin. Perfor. Değer.		K	%		
		K	%	K	%	K	%	K	%	K	%				
1	Hacettepe	6	3,80	6	3,80	3	1,90					15	9,49	15	158
2	Acıbadem	6	3,75	6	3,75	3	1,88	3	1,88	2	1,25	20	12,50	18	160
3	Kocatepe	6	4,14	4	2,76	3	2,07			2	1,38	15	10,34	15	145
4	Aksaray	6	4,14	6	4,14	3	2,07					15	10,34	15	145
5	Ankara	4	2,34	4	2,34	3	1,75					11	6,43	11	171
6	Başkent	6	3,92	6	3,92	3	1,96	3	1,96	6	3,92	24	15,69	15	153
7	Cumhuriyet	6	3,73	6	3,73	3	1,86	2	1,24			17	10,56	15	161
8	Dicle	6	4,26	3	2,13	3	2,13	3	2,13			15	10,64	9	144
9	Osmangazi	6	3,90	6	3,90	3	1,95	2	1,30	2	1,30	19	12,34	15	154
10	Gümüşhane	6	3,31	3	1,66	3	1,66	3	1,66			15	8,29	12	181
11	Arel	3	1,89	3	1,89	3	1,89			6	3,77	15	9,43	15	159
12	Bilim	4	4,40			4	4,40					8	8,79	8	91
13	Medipol	2	2,00	2	2,00	2	2,00			6	6,00	12	12,00	10	100
14	İstanbul	6	3,49					3	1,74			9	5,23	9	172
15	Kırıkkale	6	3,51	6	3,51	6	3,51					18	10,53	18	171
16	Marmara	6	3,31	6	3,31	3	1,66					15	8,29	15	181
17	Okan	3	2,16	3	2,16	3	2,16	3	2,16			12	8,63	0	139
18	Selçuk	6	3,55	6	3,55	3	1,78					15	8,88	15	169
19	Üsküdar	6	4,05	3	2,03	4	2,70					13	8,78	13	148
20	Yeni Yüzyıl	7	3,91			2	1,12					9	5,03	9	179
21	Lefke Avr.	2	1,42	2	1,42	3	2,13					7	4,96	7	144
22	Yakın Doğu	6	4,32	6	4,32	3	2,16					15	10,79	15	139

Kaynak:İlgili Üniversitelerin Resmi İnternet Siteleri

Tablo:3 incelendiğinde, bölümlerin muhasebe ve finansman alanında planladıkları derslerin gerek kredileri gerekse bölümlerin toplam ders hacimleri içerisindeki oranlarının farklı olduğu dikkat çekmektedir. Tabloda dikkat çeken sonuçları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

- Belirlenen ders kredileri ve bölümlerin toplam ders kredileri içerisindeki oranları açısından değerlendirildiğinde, muhasebe ve finansman alanında en fazla ders kredisi (24 kredi) ve eğitim programındaki dersler arasında yaklaşık%16 oranı ile Başkent Üniversitesinin önde olduğu görülmektedir. Ancak sıralama, zorunlu dersler ve kredileri açısından ele alındığında, Acıbadem veKırıkkale Üniversitelerinin 18 kredi ile birinci sırada oldukları, bu üniversitelerde eğitim gören öğrencilerin derslerininyaklaşık %11'i zorunlu olan muhasebe ve finansman derslerinden oluştuğu anlaşılmaktadır.

- Ders programları incelenen bölümlerde öğrenciler ortalama 153 kredilik ders almakta, muhasebe ve finansman derslerine ilişkin ortalama kredi 14,3; ortalama oran % 9,5'tir. Bu derslerden zorunlu nitelikte olanların ortalama kredisi ise 12'dir. Bu açıdan değerlendirildiğinde incelenen üniversitelerin 8'i ortalamanın altında kaldığından, mezun ettikleri öğrencilere muhasebe finansman dersleri bakımından temel düzeydeki eğitim kredisini sağlamadıkları yorumu yapılabilir.
- Tablo 2 ve Tablo 3'deki sonuçları birlikte değerlendirdiğimizde, hem ders sayısı, hem ders kredisi hem de derslerin müfredattaki payı bakımından ortalamanın altında kalan Ankara, Bilim, İstanbul, Yeni Yüzyıl, Lefke Avrupa ve Okan Üniversitelerinin Sağlık Kurumları Yönetimi (veya eşdeğer) bölümleridir. Söz konusu üniversitelerin en az bir kriterde (ders sayısı veya kredisi) revizyona gitmeleri durumunda Türkiye'de bu eğitimi veren üniversitelerin ders programlarının ortalamalarına kolaylıkla ulaşmaları mümkündür.

Türkiye'deki üniversitelerin ders programlarından elde edilen ortalama değerlerin, yurt dışındaki üniversitelerin programları ile karşılaştırmak amacıyla Amerika Birleşik Devletlerinde bu alanda önde giden üniversiteler arasında kabul edilen ve bilgilerine eksiksiz olarak ulaşılabilen üniversitelerden 5'i seçilmiş ve bunların bölüm programları incelenmiştir. Bu üniversitelerde sağlık muhasebesi, muhasebenin ilkeleri, sağlık hizmetleri finansmanı, sağlık hizmetleri yönetiminde finansal yönetim (muhasebe, maliyet analizi, finansal kaynakların yönetimi) gibi dersler verilmektedir. İncelenen üniversitelere ilişkin bilgiler Tablo:4'de sunulmuştur.

Tablo:4
Amerika Birleşik Devletlerinden Örnek Olarak Seçilen Bölümler

Sıra No	Üniversite Adı	Bölüm Adı	DERSLER				Muhasebe ve Finansman Dersleri Toplam		Eğitim Programı Toplam
			Muhasebe		Finansman		Kredi	%	Kredi
			Kredi	%	Kredi	%			
1	Idaho State University	Health Care Management	6	5,00	6	5,00	12	10,00	120
2	Ferris University	Health Care System Administration	3	2,48	10	8,26	13	10,74	121
3	Godey Beacom College	Health Care Management	6	4,48	6	4,48	12	8,96	134
4	Franklin University	Health Care Management	4	3,31	8	6,61	12	9,92	121
5	Appalachian State University	Health Care Management	6	4,80	3	2,40	9	7,20	125

Kaynak:İlgili Üniversitelerin Resmi İnternet Siteleri

Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan ve örnek olarak incelenen sağlık hizmetleri yönetimi bölümlerindeki öğrenciler ortalama 124 ders kredisini tamamladıktan sonra mezun olmakta ve bu kredinin %9,36'sını

muhasebe ve finansman dersleri oluşturmaktadır. Yani ortalama 124 kredinin 12'si muhasebe ve finansman derslerine aittir. Dolayısıyla gerek derslerin ortalama kredisi, gerekse muhasebe finansman derslerinin ortalama kredisi açısından ülkemizdeki üniversitelerin sağlık kurumları yönetimi bölümlerinin ABD'de incelenen üniversitelerin ortalama değerlerinin altında olmadığı saptanmıştır.

SONUÇ

Gerek kaliteli ve çağdaş sağlık hizmetlerini adil ve hakkaniyetli bir şekilde halka sunan, yüksek sağlık giderlerine karşı etkin mali koruma sağlayan ve finansal olarak sürdürülebilir bir sistem ortaya çıkarmayı hedefleyen Sağlıkta Dönüşüm Programı (Sülkü, 2011:97), gerekse çok sayıda ve çeşitli büyüklükteki sağlık işletmelerinin yönetimi konusu, sağlık politikalarının oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir (Bulut, 2004:278).Bu açıdan ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, gelişen sağlık teknolojileri, yeni ve yenilenen mevzuatlar, yükselen hasta beklentileri neticesinde sağlık yöneticilerine verilen önem ve değer artmaya başlamıştır. Bu durumu, hem kamu hem de özel sağlık kurumlarının profesyonel yöneticilere ihtiyaç duyacağı gerçeklerinden hareketle üniversitelerin 2006 yılından itibaren sağlık hizmetleri yönetimi konusunda eğitim veren bölümler kurma çalışmaları içinde oldukları göze çarpmaktadır.

Bölümlerin değişik çeşitlerde ve yoğunluklarda muhasebe ve finansman dersleri planladıkları görülmektedir. Bunun bir nedeni, yeni açılan sağlık hizmetleri yönetimi bölümlerinde muhasebe ve finansman konularında yeterli öğretim üyesinin olmaması olarak yorumlanabilir. Şener'in araştırması sonucu ulaştığı, sağlık yönetimi alanındaki eğitim programlarının çoğalmasından dolayı ortaya çıkan akademik birikimin, sağlık yönetimi disiplininin bağımsız bir bilim alanı olma yolunda önemli bir mesafe kat ettiğinin görüldüğü, bununla birlikte bölümlerin akademik kadrolarının artırılması yönünde çalışmaların devam etmesinin (Şener, 2010:14) gerekliliğini, bu çalışmada vurgulamanın yanlış olmayacağı söylenebilir.

Ülkemizde faaliyet gösteren tüm iş kollarının ortak ihtiyacı olan ve yasal zorunluluk taşıyan muhasebe ve finansman alanında gerçekleştirilecek sistemli bir eğitim hem ülkemiz (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011:1) hem de sağlık sistemi için büyük önem arz etmektedir. Muhasebe ve finansman derslerini alan öğrencilerin ülkenin gerçeklerinden haberdar, alanıyla ilgili çağın koşullarına uygun çözümleri üretme noktasında fikir yürütebilen bireyler olmaları çok önemlidir (Yardımcıoğlu, 2007:132). Bu kapsamda, sağlık hizmetleri yönetimi alanında verilecek eğitimlerde muhasebe ve finansman konularına özellikle önem verilmesi gerekmektedir. Öğretilerin kalıcı ve kaliteli gerçekleşmesi amacıyla, okulda verilen muhasebe ve finans bilgilerinin uygulaması için staj programlarında hastanelerin veya sağlık teşkillerinin muhasebe ve/veya finans

bölümlerine ağırlık verilmesi faydalı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemizde yeni bir disiplin olan ve gelecek dönemlerde öneminin daha da fazla olacağına inandığımız sağlık hizmetleri yönetimi eğitimlerinde, birlik ve standartlık sağlanması, aynı donanımlara sahip, aynı dili konuşan yöneticiler yetiştirilebilmesi amacıyla okul isimlerinin, ders programlarının, müfredatların ve AKTS dahil tüm kredilerin aynı olması sağlanmalıdır. Bu amaçla üniversiteler arasında koordinasyon sağlanmasının elzem olduğu gerçektir.

Son yıllarda sayısı hızla artan, sağlık hizmetleri yönetimi alanında ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitimler veren üniversitelerinin öğretim çıktılarının daha kaliteli bir hale getirilmesi ve eğitimin akreditasyonu amacıyla, Amerika Birleşik Devletlerinde faaliyet gösteren Commission on Accreditation of Health Care Management Education (CAHME) gibi organizasyonların kurulması teşvik edilebilir. Akreditasyon programları ile eğitim programlarının kalitelerinin daha kolay ayırt edilebilir bir şekilde gelebilmesi, öğrencilerin okul seçimlerinde, işverenlerin ise insan kaynaklarının oluşturulmasında daha güvenilir seçimlerin yapılması sağlanabilir.

Yapılan program incelemeleri göstermektedir ki Türkiye’de sağlık hizmetleri yönetimi bölümlerindeki eğitimlerde 4 veya 5 dönemde okutulan ortalama 3 zorunlu muhasebe ve finansman dersi bulunmaktadır ve bunların ortalama kredisi 12’dir. Seçmeli derslerin ortalama sayısı 1’i bulmazken, ortalama kredisi 2,3 olarak belirlenmiştir. Başka bir anlatımla, ortalama değerler esas alınarak özellikle yeni açılan bölümlerin eğitim programındaki muhasebe finansman dersleri oluşturulacaksa, her bir dersin ortalama 3 kredi olduğu dikkate alındığında, 3 farklı zorunlu ve 1 seçmeli ders eğitim programlarında yer almalıdır. Zorunlu dersler: Genel (Finansal) Muhasebe I ve II, Finansal Yönetim(veya Finansmanın Temeller, İşletme Finansına Giriş isimleriyle) ve Maliyet Muhasebesi, seçmeli derslerin içerisine ise en az bir muhasebe ve en az bir finansman dersi konulmalıdır. İncelenen eğitim programlarının içerisinde en çok önerilen seçmeli muhasebe dersleri Finansal Tablolar Analizi, Yönetim Muhasebesi gibi dersler iken Yeni Finansman Teknikleri, Finansal Performans Değerlendirmesi dersleri en çok önerilen finansman dersleridir.

Araştırma kapsamına; son yıllarda yoğun bir şekilde kontenjan açılan sağlık hizmetleri yönetimi lisans programları alınmış, lisansüstü eğitimler ise verilere ulaşmada güçlük yaşandığı ve standartlık olmadığı için dahil edilmemiştir. Bu konuda daha sonraki dönemlerde yapılacak araştırmalara lisansüstü eğitimlerin de katılması sağlık hizmetleri yöneticiliği eğitimine daha bütüncül bir pencereden bakılmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- ACAR Durmuş ve ÖZÇELİK Hakan (2011), "Muhasebe Bilgi Kalitesini Etkileyen Kritik Başarı Faktörleri" Muhasebe ve Finansman Dergisi, ss.10-23
- AĞIRBAŞ, İsmail, GÖK, Haydar, AKBULUT, Yasemin. ve ÖNDER, Ömer Rıfıkı (2012), "Hastanelerde Maliyet Analizi ve Tıbbi Rehabilitasyon hizmetlerinde Birim Maliyet Hesaplanması" Türk Fiziksel Tıp Rehabilitasyon Dergisi, Sayı:58, ss.103-108
- ATABAY, Esra (2011), "Osmanlı'dan Günümüze Muhasebenin Gelişiminde Hukukun Yeri - Mevcut Hukuk Fakültelerinde Muhasebe Derslerinin Önemi", Akademik Bakış Dergisi, Sayı 25, ss.1-14
- BUKH, Nikolaj ve NIELSEN, Christian (2011), "Understanding The Health Care Business Model: The Financial Analysts' Point Of View" J. Health Care Finance, 37(2), pp.8-26
- BULUT, Dilek ve İŞMAN, Çağla (2004), "Muğla İli Sağlık Yöneticilerinde Kişisel Değer Analizi", Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, ss.277-293
- ÇELİK, Orhan (2003), "Muhasebe Kuramı ve Uygulamaları Açısından Muhasebe Bilgilerinin Niteliği", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri", No:52, ss.1-24
- ÇİMEN, Mesut (2010), "Sağlık Yönetimi ve Sağlık Yönetimi Eğitimi" Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi Cilt:1, Sayı 2, ss.136-139
- DEREKÖY, Feyza ve KALMIŞ, Halis (2013), "Hastanelerde performans ölçümünün muhasebe bilgi sistemiyle ilişkilendirilmesi", Muhasebe ve finansman dergisi, ss.130-160
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2010), "Türkiye'de Sağlık Eğitimi ve Sağlık İnsangücü Durum Raporu" YÖK Yayınları, Ankara
- DIMITROS, Pardalis ve KARGAS Antonios D. (2010), "GR, GAAP ve IFRS. The Impact Of IFRS 37 & IFRS 19 On Hellenic Private Hospitals' Financial Statements" Journal of international finance and economics, Volume 10, number 2 2010, pp.107-113
- ELBEK, Osman ve ADAŞ, Emin Baki (2009), "Sağlıkta Dönüşüm Eleştirel Bir Değerlendirme" Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni" Cilt 12, Sayı 1, ss.33-44
- KARASIOĞLU, Fehmi ve DUMAN, Haluk (2011), "Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi ve Kalitesi Üzerine Bir Not" Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 10, Sayı 1, ss.165-180
- KISAKÜREK, M.Mustafa (2010), "Hastane İşletmelerinde Bölüm Maliyet Analizi: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Bir Uygulama", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 24, Sayı 3, ss.229-255
- ÖZGÜLBAŞ,N., TARCAN, M. (2013), Sağlık Kurumlarında Maliyet Yönetimi, 1.Baskı, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset, Eskişehir
- SAĞLIK BAKANLIĞI (2003), Sağlıkta Dönüşüm Programı, Sağlık Bakanlığı Yayınları, Ankara
- SINGH, Rauscher Sigh ve WHEELER, John (2012), "Hospital Financial Management: What is the link between revenue cycle management, profitability, and not for profit hospitals' ability grow equity?", Journal of Health Care Management 57:5, pp.325-339

- ŞENER, Emine, (2004), Türkiye'deki Sağlık Eğitim Fakültelerinin Programlarının Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü EPÖ/Program Geliştirme Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- ŞENER,Emine, ERDEM Ramazan ve AKÇAKANAT, Tahsin (2010), "Türkiye'de Lisans Düzeyinde Sağlık Yöneticisi Yetiştiren Kurumların Akademik ve Eğitsel Profili" Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, ss.1-15
- SÜLKÜ, Seher Nur (2011), Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Programı Öncesi ve Sonrasında Sağlık Hizmetleri Sunumu, Finansmanı ve Sağlık Harcamaları, T.C.Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Hermes Matbaacılık, Ankara
- YARDIMCIOĞLU, Mahmut (2007), "Muhasebe Finansman Anabilim Dalı Derslerinin Anlatılma ve Algılanma Düzeylerinin İrdelenmesi:KSÜ İİBF Örneği",Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, ss.131-151
- ZAFİF, Figen ve AYANOĞLU, Yıldız (2007), "Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye'de Bir İnceleme" Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, ss.115-136

İnternet Kaynakları

- ACIBADEM ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",<http://www.acibadem.edu.tr/?sid=328>, (18.10.2012)
- AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/ASYO/SKY%20EgitimRehberi_Mufredat_3110.pdf, (18.10.2012)
- AKSARAY ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",<http://saglik.aksaray.edu.tr/default.asp?id=398>, (18.10.2012)
- ALPASLAN ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",http://www.alparslan.edu.tr/_akademik/syo/syobolumler/sky_bolumu/ana.html, (18.10.2012)
- ANKARA ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",http://www.health.ankara.edu.tr/?bil=bil_icerik&icerik_id=65, (18.10.2012)
- APPALACHIAN STATE UNIVERSITY (2013), "Ders Programları",<http://programsofstudy.appstate.edu/sites/programsofstudy.appstate.edu/files/CHS-HCM-2012-2013-rev060112.pdf>, (03.02.2013)
- AREL ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları",<http://www.arel.edu.tr/bolum.php?birim=16&bolum=42&m1=120>, (03.02.2013)
- BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",<http://ski.baskent.edu.tr/download/katalog.pdf>, (28.10.2012)
- BİLİM ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları",<http://www.istanbulbilim.edu.tr/akademik.php?bid=2.3.2.3.3&lan=tr>, (03.02.2013)
- CAHME (2013), "Commission on Accreditation of Healthcare Managemet Education Mission",<http://www.cahme.org/Mission.html>,(15.05.2013)

- CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ (2013),
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/bolum.php?cubid=z8Tg4Tp19Toyemyopqcx9v10uHZ3Nlppk=&Dil=&bolumkodu=410300254&b=4>, (02.01.2013)
- DİCLE ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",
<http://www.dicle.edu.tr/bolum/IDRIKT/bolumler/sagyon.html>, (18.10.2012)
- DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",
<http://sbf.emu.edu.tr/Saglik2012.pdf>, 18.10.2012
- FERRIS STATE UNIVERSITY (2013), "Ders Programları",
<http://www.ferris.edu/HTMLS/colleges/alliedhe/csrchca/Health-Care-System-admin/HCSAChecksheetSembySemFA12.pdf>, (03.02.2013)
- FRANKLIN UNIVERSITY (2013), "Ders Programları", <http://www.franklin.edu/degree-programs/college-of-health-public-administration/undergraduate-majors/healthcare-management/healthcare-management-bachelor-s-degree-requirements>, (03.02.2013)
- GOLDEY BEACOM COLLEGE (2013), "Ders Programları",
<http://gbc.edu/degrees/ug/hcm2011.html>, (03.02.2013)
- GOVERNOS STATE UNIVERSITY (2013), "Ders Programları",
http://www.govst.edu/uploadedFiles/chhs/UnderSideMenu/Fact_Sheet_BHA_PDF.pdf, (03.02.2013)
- GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",
<http://syo.gumushane.edu.tr/saglik-yonetimi/sayfa/ders-plani>, (18.10.2012)
- HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",
<http://www.sid.hacettepe.edu.tr/Belgeler/lisansprogrami.pdf>, (18.10.2012)
- IDAHO STATE UNIVERSITY (2013), "Ders Programları", <http://www.isu.edu/academic-info/current/Health/HCA.html>, (03.02.2013)
- İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları",
<http://egitimdeyapilanma.istanbul.edu.tr/mufredat.php?id=1620&ref=fak>, (03.02.2013)
- KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları",
<http://syb.kku.edu.tr/saglikyonetimi/egitim.php>, (03.02.2013)
- LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları",
<http://www.eul.edu.tr/content/301>, (18.10.2012)
- MARMARA ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları",
<http://sbf.marmara.edu.tr/bolum/282804/Ders%20İçerikleri/sayfa/3655/>, (03.02.2013)
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2011), "Muhasebe ve Finansman Alanı Çerçeve Öğretim Programı",
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/cerceveler/MUHASEBE%20VE%20F%C4%B0NANSMAN.pdf, (18.10.2012)
- OKAN ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları", <http://iibf.okan.edu.tr/sayfa/turkce-saglik-yonetimi-programi>, (03.02.2013)

- OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları", <http://esy.o.gu.edu.tr/skydprogram.html>, (18.10.2012)
- ÖSYM (2012), "Üniversite Sayıları", <http://www.yok.gov.tr/content/view/527/222/lang,tr/>, (20.10.2012)
- ÖSYM (2000-2006), "2000; 2006; Yılı Üniversitelerin Taban Puanları", <http://www.osym.gov.tr/belge/1-5177/osys-yuksekogretim-programlarinin-minimum-puanlari.html>, (19.10.2012)
- ÖSYM (2009), "2009 Yılı Üniversitelerin Taban Puanları", http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/arsiv/2009/2009_OSYS_TERCIH_KILAVUZ_U/tablo4.pdf, (19.10.2012)
- ÖSYM (2012), "2012 Yılı Üniversitelerin Taban Puanları", <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2012/OSYS/2012OSYSKONTKILAVUZ.pdf>, (19.10.2012)
- SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (2013), "Ders Programları", <http://www.saglik.selcuk.edu.tr/saglikyonetimi/mufredat.php>, (03.02.2013)
- SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları", <http://iibf.sdu.edu.tr/tr/dokumanlar>, (18.10.2012)
- ŞAHİN, Ümit. "Hastane İşletmeciliğinde Yöneticilik Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım" http://www.saglikplatformu.com/saglik_egitimi/showquestion.asp?faq=3&fldAuto=162 (19.10.2012)
- ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları", <http://www.uskudar.edu.tr/file/akademik/saglik-kurumlari-isletmeciligi-lisans.pdf>, (18.10.2012)
- YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları", <http://www.neu.edu.tr/node/1792>, (18.10.2012)
- YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ (2012), "Ders Programları", <http://www.yeniyuzyil.edu.tr/akademikbirimler/saglik/dersplani.aspx?id=1202>, (18.10.2012)